

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

У статті розкрита сутність конкуренції в комерційних банках на сучасному етапі, систематизовано науково-методичні підходи до розуміння економічної сутності конкуренції. Автором визначено функції, а також основні переваги та негативні наслідки конкуренції для суб'єктів господарювання.

The article reveals the essence of competition in commercial banks at present, a scientific and methodological approaches to understanding the essence of economic competition are systematized. The author defines the features and main advantages and adverse effects of competition for businesses.

В статье раскрыта сущность конкуренции в коммерческих банках на современном этапе, систематизировано научно-методические подходы к пониманию экономической сущности конкуренции. Автором определены функции, а также основные преимущества и негативные последствия конкуренции для субъектов ведения хозяйства.

Ключові слова: конкуренція, банківська конкуренція, функції конкуренції.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку банківського сектору України банки перейшли зі стану, коли їм доводилося вирішувати питання, пов'язані з проблемами виживання, збереження своїх активів, створення нових нетрадиційних для українського фінансового ринку банківських продуктів, і, відповідно, створення ефективної системи управління, яка б відповідала реаліям сьогодення. У зв'язку з цим, об'єктивним є підвищення інтересу банків до питань конкуренції.

Важливо звернути увагу на сутність та особливості наукових поглядів на конкуренцію, її позитивні та негативні сторони для економічного простору країни. На сьогодні в економічній науці не існує однозначного трактування терміну «конкуренція». Проте всі науковці визнають дане явище стимулом економічного розвитку та зростання ефективності діяльності суб'єктів господарювання, в тому числі комерційних банків.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню питань сутності конкуренції та її ролі для функціонування суб'єктів господарювання присвячено велику кількість робіт таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Г.Азоєв, А.Архипова, А.Бранденбургер, С.Брю, П.Єщенко, К.Макконелл, А.Маршалл, А.Нестеренко, О.Нужна, С.Козьменко, Ф.Котлер, Дж.Мур, Н.Перцовський, М.Портер, Ф.Хайек, П.Хейне, Р. Фатхутдінов, Т.Юр'єва та ін.

Метою роботи є аналіз відомих визначень конкуренції в банку, систематизація їх за науково-методичними підходами й визначення ролі конкуренції для ефективної діяльності банківських установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз науково-методичних підходів до розуміння конкуренції як економічної категорії дозволяє нам стверджувати про відсутність єдиного, загально визначеного, усталеного підходу.

Законодавчо в Україні конкуренція визначається як «змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [1].

На рис. 1 схематично представлено основні концептуальні підходи до трактування конкуренції та основні характеристики досліджуваного явища.

Наприклад, представники австрійської школи, зокрема І.Кірцнер [7], виокремлюють процесуальний та ситуаційний підходи до тлумачення конкуренції. Нажаль, такий поділ не враховує всієї комплексності досліджуваного поняття, розглядає конкуренцію однобічно, не враховує її динамічного характеру. Інші

науковці, зокрема [2-5], класифікують погляди на конкуренцію наступним чином: як суперництво, як обов'язковий елемент ринкового механізму, як взаємодія та співробітництво ринкових агентів в процесі господарювання.

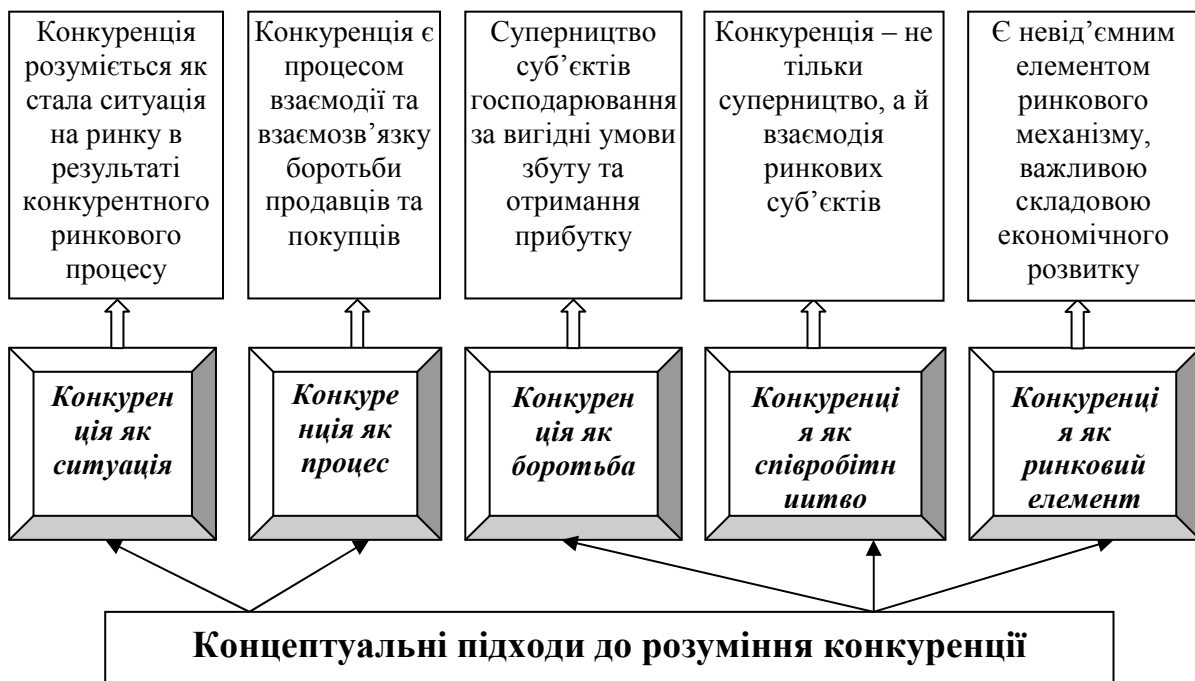

Рис. 1. Концептуальні підходи до розуміння конкуренції (складено автором на основі [2-6])

Причиною такої диференціації стало формування сучасної концепції конкуренції, що полягає в необхідності суб'єктів ринку не тільки суперничати зі своїм зовнішнім оточенням (конкурентами, постачальниками, споживачами тощо), але й співпрацювати з ними.

Сутність будь-яких економічних відносин проявляється у функціях, які вони виконують. *Розглянемо функції конкуренції докладніше.* Зазначимо, що відносно функцій конкуренції в ринковій системі в сучасній науковій спільноті також немає усталеної точки зору. Систематизація думок вітчизняних та закордонних дослідників дозволила нам виокремити шість основних функцій конкуренції, які представлені на рис. 2.

Систематизація науково-методичних підходів
до розуміння економічної сутності конкуренції

<i>Автор, джерело</i>	<i>Підхід до розуміння конкуренції</i>
<i>Конкуренція як суперництво та боротьба суб'єктів господарювання</i>	
Оксфордський тлумачний словник	Суперництво між постачальниками товарів та послуг у боротьбі за частку ринку.
О.Нужна	Суперництво старого з новим (інноваціями), коли конкуруючі одиниці шляхом аналізу структури ринку визначають ступінь свободи продавця і покупця на ринку, поставивши собі за мету якомога повне задоволення потреб покупця
Г.Азоев	Суперництво на якому-небудь поприщі між окремими юридичними або фізичними особами (конкурентами), зацікавленими в досягненні однієї й тієї ж мети
А.Архипова, А.Нестеренко, А.Большакова	Ситуація, коли існує декілька альтернативних напрямків використання дефіцитного ресурсу, в якому зацікавлені різні групи людей, що борються між собою за право розпоряджатися цим благом
Ф.Котлер	Цивілізована форма війни, де більшість перемог отримана завдяки вдалим ідеям, вмілим комунікаціям та намірам
<i>Конкуренція як елемент ринкового механізму</i>	
А.Грязнова	Об'єктивно необхідне середовище, що забезпечує нормальний саморозвиток ринкової економіки як системи
В.Рибінцева	Така ситуація на ринку, коли кожний із численних економічних суб'єктів прагне до того, щоб за допомогою коштів, якими він розпоряджається, досягти в процесі обміну з іншими оферентами максимально можливого ефекту в свою користь
К.Макконелл, С.Брю	Наявність на ринку великої кількості незалежних покупців і продавців, можливість покупців і продавців вільно виходити на ринок і залишати його
Ф.Найт	Ситуація, в якій конкуруючих одиниць багато й вони незалежні
<i>Конкуренція як взаємодія та співробітництво суб'єктів господарювання</i>	
М.Портер	Динамічний процес, що розвивається, безупинно мінливий ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси й нові ринкові сегменти
Ф.Хайек	Процес, за допомогою якого люди одержують і передають знання; тільки завдяки конкуренції на ринку приховане стає явним
А.Бранденбургер, Б.Нейлбафф	Конкуренція тісно пов'язана зі співробітництвом суб'єктів господарювання, за цих умов не існує невідворотності програшу
І.Спиридонов	Економічний процес взаємодії, взаємозв'язку між суб'єктами господарювання на ринку
Дж.Мур	При конкуренції має місце не тільки боротьба, але й співробітництво, взаємозалежність, еволюція

Рис.2. Основні функції конкуренції (складено автором на основі [8-13])

Конкуренція забезпечує вільне входження ринкових агентів в ту чи іншу сферу виробництва та послуг. Завдяки цьому економічна система має можливість вчасно пристосуватися до змін уподобань та смаків споживачів, розвитку науки й техніки. Важливим наслідком конкурентних відносин є те, що вони сприяють зростанню ефективності виробництва, стимулюють діяльність суб'єктів

господарювання. Проте поряд з цим конкуренція, як і будь-яке економічне явище має негативні та позитивні сторони.

Серед *переваг банківської конкуренції* визначимо наступні:

- стимулює пошук та використання нових можливостей у процесі розробки й надання послуг;
- сприяє розвитку науково-технічного прогресу, використанню нових методів та технологій надання банківських послуг;
- стимулює продавців зменшувати витрати та ціни відповідно;
- регулює ріст цін в залежності від рівня попиту;
- узгоджує інтереси та кооперує суб'єктів господарювання, сприяє їх співробітництву;
- мотивує економію виробничих ресурсів суб'єктів господарювання;
- регулює рівень доходів населення та прибуток з капіталу;
- сприяє диференціації продукції та розширенню асортименту;
- підвищує якість банківських послуг;
- сприяє демонополізації економіки;
- стимулює якісну діяльність як окремих працівників, так і банку в цілому;
- сприяє ефективній діяльності економіки країни, а також конкретних суб'єктів господарювання, які приймають участь;
- вводить нові форми управління;
- стимулює активне застосування методів нецінової конкуренції – реклами, маркетингу;
- і причиною утворення вартості;
- спричинює економію матеріальних, фінансових та трудових ресурсів;
- стимулює до вивчення досвіду діяльності конкурентів як один із стимулів прогресу.

До *негативних наслідків* конкуренції в банківській сфері належать:

- створює ймовірність розвитку недобросовісної конкуренції;
- провокує зростання безробіття;
- може викликати інфляцію, економічні кризові ситуації;

- провокує витіснення невеликих банків крупними конкурентами;
- розвиває диференціацію доходів населення;
- може викликати перевиробництво або, навпаки, недовантаження виробничих потужностей на різних етапах економічного циклу;
- посилює соціальне або майнове розшарування;
- диференціює банки;
- може породжувати монополізм внаслідок збагачення великих комерційних банків;
- може викликати банкрутство банків, які не витримують конкуренції.

Висновки. Критичний огляд поняття «конкуренція» дозволив виявити недоліки відомих визначень та з урахуванням їх виділити підходи до розуміння сутності цієї категорії.

Підводячи підсумок, зауважимо, що конкуренція є економічною категорією, яка, незважаючи на велику кількість досліджень, не має однозначного трактування. Наразі, під час прискореного розвитку національного господарства, зростання кількості суб'єктів конкуренції, активного розвитку технологій та науково-технічного прогресу, конкуренція стає все більш жорстокою. У таких умовах активізація наукових досліджень цього явища дозволить сформулювати теоретичне підґрунтя підвищення конкурентоспроможності бізнес-структур, впровадження ефективних методів та способів ведення конкурентної боротьби та співробітництва.

Зважаючи на велике значення банківського сектору в сучасній фінансово-економічній сфері, важливим напрямком наукової роботи повинно стати дослідження шляхів укріплення конкурентних позицій на ринку банківських послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про захист економічної конкуренції : закон України від 1 січня 2001р. №2210 - III // Відомості Верховної Ради України . – 2001.- № 12. – С.64
2. Голубева Н.В. Формирование стратегии конкуренции компании на отраслевом рынке : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. экон. наук : спец. 8.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Наталья Васильевна Голубева. – Новосибирск, 2007. - 19 с.
3. Наролина Т.С. Формирование и развитие кластеров как механизм обеспечения конкурентоспособности экономики региона : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Татьяна Станиславовна Наролина. – Воронеж, 2007. – 26 с.
4. *Brandenburger A.M. Co-opetition / A. M Brandenburger, B. M. Nalebuff.* – N.Y. : Doubleday, 2006.
5. Moore J. F. The Death of Competition : leadership and strategy in the age of business ecosystems / J. F. Moore. – N.Y. : Harper Business, 1996. – 297 с.
6. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность : экономика, стратегия, управление организации / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 312 с.
7. Кирцнер И. Конкуренция и предпринимательство / И.М. Кирцнер; Пер.с англ. под ред. А. Н. Романова. – Москва : ЮНИТИ-Дана, 2001. - 238, [1]с.
8. Микроэкономика. Теория и российская практика: Учебник для студентов вузов/ Под ред. А.Г. Грязновой и А.Ю. Юданова, 2-е изд. – М.: ИТД «КноРус», «Издательство ГНОМ и Д», 2001. – 618 с.
9. Сафонова З. Рыночная конкуренция на автомобильном транспорте : сущность, виды и классификация / З. Сафонова // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия «Экономика». – 2008. - № 7. – С. 56 – 61.
10. Політична економія: навч. посіб. / [Г. А. Оганян, В. О. Паламарчук, А. П. Румянцев та ін.]; за заг. ред. Г. А. Оганяна. — К. : МАУП, 2003. — 520 с.
11. Одинцов А.А. Менеджмент организации : введение в специальность: учеб. пособие для вузов. - М.: Экзамен, 2004. – 240 с.

12. Пржанова П. Е. Развитие форм собственности как следствие обострения конкуренции / А. Е. Пржанова : сборник тезисов докладов по материалам Пятой научно-практической конференции (2002 г.) / Волжский гуманитарный институт. – Волгоград, 2001. – С. 76 – 79.
13. Ерохина Елена Анатольевна. Адаптация экономики к новому аттрактору // Порядок и хаос в развитии социально-экономических систем : материалы второго научного семинара “Самоорганизация устойчивых целостностей в природе и обществе. - Томск: Институт оптического мониторинга СО РАН, 1998. – 4 с.

Ярошенко, А.С. Теоретичне підґрунтя дослідження банківської конкуренції [Текст] / А.С. Ярошенко // Наука й економіка. – 2010. – № 4 (20). – С. 65-69.